

2024-03-10

Till

Socialdepartementet

SOU 2023:66

(Dnr S2023/03032)

Idéburna skolors riksförbunds yttrande avseende SOU 2023: 66 – Barn och unga i samhällsvård

Idéburna skolors riksförbund (ISR) organiserar icke vinstutdelande fristående skolor och arbetar för att stärka möjligheterna för olika idéburna pedagogiska alternativ att bedriva förskola/skola inom det svenska utbildningsväsendet. ISR verkar för att försvara friskolereformens mångfaldssyfte och för en deltagande målstyrning där skolorna själva kan styra över hur verksamheten ska organiseras för att nå de nationella målen. På så vis främjas en reell pedagogisk mångfald, vilket är en förutsättning för en verklig valfrihet för elever och föräldrar.

Med idéburna skolor avses den definition som tagits fram av utredningen Idéburna aktörer i välfärden, SOU 2019:56

Sammanfattning

Idéburna Skolors Riksförbund (ISR) har beretts möjlighet att yttra sig kring SOU 2023: 66 – Barn och unga i samhällsvård. Inledningsvis presenteras några principiella utgångspunkter, varefter ISR tar ställning till de utredningsförslag som i första hand gäller för skolan.

- Utredningen är omfattande och behandlar placerade barn och ungas förhållanden såväl brett som djupt. Många av förslagen gäller förändringar i lagstiftning på socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens område samt på området samverkan. ISR fokuserar i första hand på de förslag som gäller skolans område, men även vissa andra förslag som berör socialnämnden, som knyter an till skolan. Dessutom kommenteras de förslag som är kopplade till förändringar i sekretess och uppgiftsskyldighet.
- För barn och unga placerade i samhällsvård är fungerande utbildning en betydande framgångsfaktor, det framgår inte minst av utredningen. Tyvärr avslutar omkring en sjättedel av de i samhällsvård placerade barnen sin grundskoleutbildning i förtid, jämfört med bara vart tjugofemte barn i gruppen ej placerade. Detta är mycket oroande, eftersom det inte bara leder till kunskapsbrister och osäkrare uppväxtvillkor i stort utan även till att det blir svårare att få sådana stabila sociala kontakter som gynnsamt kan påverka barn- och ungdomstiden.

- ISR saknar i utredningens kapitel 10, "En väl fungerande skolgång", diskussion om vad i förskoletiden som fungerar och behöver förbättras för de yngst placerade barnen. 2022 var omkring 3 500 barn i åldrarna upp till 6 år placerade i samhällsvård minst ett heldygn, varav cirka 900 barn var placerade i HVB. Det är viktigt att de små barnens behov av utbildning och trygghet i förskolan kommer till uttryck i en utredning som ska granska vad som kan behöva förbättras. Finns tillräcklig kompetens i förskolan för att där tillgodose de oftast i familjehem placerade små barnens behov? Vilken kompetens kan behöva stärkas? Det finns inga kunskapskrav på barn 0-5 år men verksamheten i förskolan behöver ändå utformas individuellt för att varje barn så långt möjligt ska erbjudas en individuellt anpassad förskolevistelse. I förskolan ska barn enligt skollagens kapitel 8 erbjudas särskilt stöd vid behov via en handlingsplan. Allt detta borde utredningen på något sätt ha behandlat i kapitel 10 om en väl fungerande skolgång. Ett bra stöd för barn i förskolan bidrar tveklöst till en bättre prognos för skoltiden och i vuxenlivet. ISR kan inte i direktiven se att de minsta barnen ej skulle behandlas i utredningen.

ISR:s viktigaste synpunkter kring de skolrelaterade förslagen:

1. ISR stöder förslaget om en ny bestämmelse i socialtjänstlagen (SoL) 11 kap. 3 b §, st. 1 om underrättelseskyldighet från socialnämnd till ansvarig nämnd som fullgör uppgifter enligt skollagen. Skyldigheten avser en elev med samhällsvård som har skolplikt och har ett behov av utbildningsplats. Vi förstår dock inte varför den bestämmelsen inte gäller placerade barn som behöver utbildningsplats i gymnasiet. Även dessa barn och unga gynnas av utbildning och av att en utbildningsplats kan garanteras.
2. ISR är positivt till förslaget att en särskild kunskapsbedömning ska göras i alla ämnen för det barn eller den ungdom som vårdas enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) eller enligt SoL utanför det egna hemmet. Det är rimligt att bestämmelsen skrivs in i SkoL 3 kap 12 k § samt att bedömningen ska dokumenteras och följa barnet vid skolbyten. Dessa elever byter skola betydligt oftare än andra, vilket innebär en risk för att viktig information om elevens kunskaper annars kan hamna mellan stolarna. Det är också rimligt att, som det föreslås i skollagen (SkoL) 3 kap. 4 b §, ansvarig förskollärare i förskoleklassen eller ansvarig lärare i skolan ska samråda med personal med specialpedagogisk kompetens vid denna särskilda kunskapsbedömning. Däremot är vi tveksamma till att socialnämnden via en föreslagen bestämmelse i SoL 11:3 b, st. 2, utom i uppenbart obehövliga fall, ska underrätta rektor om behov av sådan särskild kunskapsbedömning. ISR anser att varje rektor är kompetent att förstå skollagens bestämmelser och ser därför att en kompletterande bestämmelse i SoL blir att "skriva rektorerna på näsan".
3. Det föreslås att hälsobesök vid behov ska erbjudas i skolan när samhällsvård av ett barn inleds, utom då barnet vårdas enligt SoL med placering i det egna hemmet. Placeringen är tänkt i SkoL 2 kap. 27 a §.

Visserligen föreslås även att regionen via en bestämmelse HSL 8 kap. 4 a § ska erbjuda placerade barn och unga hälso- och sjukvård men skolans hälsobesök regleras särskilt i skollagen och det är rimligt att besök erbjuds redan när ett i samhällsvård placerat barn påbörjar sin skolgång.

4. Utredaren konstaterar att elever i samhällsvård betydligt oftare än andra elever känner sig utsatta för mobbning och därmed som kränkta. Dock är vi inte nöjda med utredningens något tafatta försök att minska dessa kränkningar. Man skriver: *"Utredningens förslag om utredningar av behov av extra anpassningar och särskilt stöd ökar skolans förutsättningar att tidigt uppmärksamma placerade barns och ungas skolsituation, inklusive åtgärder mot mobbning och annan kränkande behandling."* (s. 958)
Men många av skolans elever får idag extra anpassningar och särskilt stöd utan att därför vara mer frekvent utsatta för kränkande behandling. ISR föreslår istället ett tillägg i SkoL 6 kap. 10 paragraf som tydligt klargör att vissa barn och elever riskerar att vara i riskzonen för att bli kränkta och att dessa barn/elever därför särskilt måste uppmärksammas.
5. I SoL 6 kap. 7a § föreslås att varje placerat barn ska få en särskild barn- och ungdomshandläggare. Denne ska bland annat ansvara för att barnet eller den unge får möjlighet att vara delaktig i utformandet av vården och för att bli informerad om sina rättigheter.
ISR önskar att den handläggaren bör samarbeta nära med en motsvarande person i skolan som har ett särskilt stödja ett placerat barn ifråga om dennes förskole- eller skolgång, i kontakt med socialnämnden. Möjligen kan sekretessregler behöva lättas för att en sådan samverkan ska vara möjlig när ett barn med samtycke är SoL-placerat.
6. I SkoL 29 kap. 13 §, nytt stycke 3, tänker sig utredaren en ny sekretessbrytande bestämmelse som innebär att huvudmannen för verksamhet enligt skollagen och den som är anställd i sådan verksamhet ska lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för att genomföra eller följa upp vård av barn och unga under 21 år.
ISR accepterar i huvudsak denna skyldighet och dess utformning men har vissa invändningar. För det första framgår det inte om bestämmelsen innebär en skyldighet att lämna uppgifter på eget initiativ och efter egen bedömning eller om uppgifter endast ska lämnas på begäran av socialnämnden. För det andra uppfattar vi att bestämmelsen innebär en skyldighet för alla anställda hos huvudmannen att lämna uppgifter, även elevhälsans medicinska insats. Men för den senare insatsen finns i så fall ytterligare en bestämmelse av samma slag, föreslagen i hälso- och sjukvårdslagen (HSL) 5 kap. 8 a §.

7. I avsnitt 10.5.7 efterlyser utredningen bl.a. en överenskommelse mellan regeringen och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) för att testa och sprida arbetssätt för att förbättra samhällsvårdade barn och ungas skolresultat.

Överenskommelse av detta slag är vi positiva till men ISR hade gärna sett att utredningen diskuterat behovet av att resurser särskilt avsätts för att gynna forskning om placerade barns skolgång. Det förekommer, som utredningsdirektiven och utredningen har visat, en omfattande försöksverksamhet med samverkan för att stödja barns skolgång, men alla sådana försök bygger inte på vetenskaplighet.

Några avslutande synpunkter:

Många barn och unga är varje år föremål för samhällsvård, en längre tid eller endast tillfälligt. Det är lätt att tro att det finns standardiserade lösningar som skulle kunna tillämpas för majoriteten av dessa för att finna en väl fungerande skolgång som passar de flesta.

Men barn och unga finns i samhällsvård av ett oräkneligt antal orsaker. Det kan handla om allt ifrån en tillfällig föräldrasvikt till en aktiv kriminell karriär, just påbörjad eller sedan länge etablerad. Allt detta måste hänsyn tas till då lösningar söks. I en avhandling vid Umeå universitet för några år sedan av Tobias Forsell "Man är ju typ elev, fast på avstånd", nämns bland annat att för 30 undersökta frånvarande elever fanns det också 30 olika vägar tillbaka till skolan. Standardlösningar och quick-fix saknades. Några av förslagen i utredningen var att den skolvägrande eleven skulle ha en annan elev som vän vid sin sida eller en nyckelperson i personalgruppen som gjorde skillnad. För många, kanske de flesta, i samhällsvård placerade eleverna saknas ett fungerande och kontinuerligt socialt sammanhang - de kommer ur kaos och vandrar vidare genom kaos - diskvalificerar sig i en miljö för att hamna i nästa, lika nedbrytande.

Hur ska samhället kunna lösa detta dilemma på ett tillfredsställande sätt? Hur ska av samhället placerade barn och unga finna de spelplaner, inklusive förskole- och skolplanen, där de känner sig höra hemma, där de vill vara? Dessa frågor har inte utredningen särskilt lyft men de är viktiga. Att möta engagemang, förståelse, acceptans och kärlek, att dessutom bli lyssnad på och bli tagen hänsyn till. Att varje placerat barn och ung person blir sett och respekterat. Där finns kanske ett embryo till en lösning för de placerade unga människorna? Många gånger kan små idéburna skolor vara del i att erbjuda detta.

För Idéburna skolors riksförbund

Håkan Wiclander, ordförande,

Birgitta Ljung, ledamot, Staffan Olsson, ledamot